

ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΕΚΤΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΡΩΜΗ: 1ος αι. π.Χ. - 1ος αι. μ.Χ.

Δρ Αλεξάνδρα Μπούνια
Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος

Τα μουσεία αναμφίβολα αποτελούν τμήμα της δημιουργίας της ιστορίας και της φιλοσοφίας της γνώσης, καθώς και των τρόπων με τους οποίους η κοινωνία στο σύνολό της αναμειγνύεται σ' αυτή τη διεργασία. Η μελέτη της ιστορίας των συλλογών βρίσκεται στην καρδιά κάθε προσπάθειας να κατανοηθεί η φύση των μουσείων. Η δημιουργία συλλογών, εκτός του ότι είναι μια πολύ ανθρώπινη δραστηριότητα, αντανακλά, άμεσα ή έμμεσα, τις πνευματικές, κοινωνικές και οικονομικές αντιλήψεις και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα μιας κοινωνίας. Για να κατανοήσουμε το μουσείο ως οργανισμό, απαιτείται επισταμένη έρευνα στη γένεση του φαινομένου του μουσείου και της συλλογής¹.

Το φαινόμενο του συλλέγειν, ως συστηματική δραστηριότητα που αφορά την ικανοποίηση συμβολικών και όχι πραγματικών αναγκών, θεωρείται συνήθως ότι ξεκινά στα μέσα του 15ου αιώνα, όταν δημιουργούνται οι συλλογές των Μεδίκων και τα πρώτα "cabinets of curiosities" (συλλογές αξιοπερίεργων), ως αποτέλεσμα της βασικής ανθρωπιστικής αντίληψης της Αναγέννησης ότι ο άνθρωπος μπορεί να γίνει κατανοητός μέσω των δημιουργιών του και η φύση μέσω της συστηματικής μελέτης των εκφράσεών της (Cannon-Brookes 1992: 500).

Στην πραγματικότητα όμως, η συλλεκτική δραστηριότητα ξεκινά πολύ νωρίτερα. Η γένεσή της μπορεί να εντοπιστεί στις ευρωπαϊκές προϊστορικές κοινότητες του 3000 π.Χ. περίπου (Pearce 1992, 1995). Από τότε και μέχρι σήμερα έχει περάσει από διάφορα στάδια, το καθένα με το δικό του σύνολο αντιλήψεων και ιδεών, των οποίων η ανάπτυξη συνεισφέρει εντυπωσιακά στη συζήτηση που αφορά συλλογές και μουσεία. Η S. Pearce μελετά την ιστορία της συλλεκτικής δραστηριότητας καθ' ολη τη διάρκεια της ευρωπαϊκής παράδοσης και διακρίνει τέσσερις φάσεις εξέλιξης: τον "αρχαϊκό πρόλογο" (archaic prologue), την "πρώιμη σύγχρονη φάση" (early modern phase), την "κλασική σύγχρονη φάση" (classic modern phase) και τη "μεταμοντέρνα φάση" (post-modern phase) (1995: 55). Από αυτές τις τέσσερις, η πρώτη, ο "αρχαϊκός πρόλογος", που περιλαμβάνει τις πρώτες αποδόσεις και τα κτερίσματα, τις αφιερώσεις έργων τέχνης στους ελληνικούς ναούς και τα ιερά, τις βασιλικές συλλογές της Ελληνιστικής εποχής, τις συλλογές έργων τέχνης και "αξιοθαύμαστων αντικειμένων" των Ρωμαίων και τα ιερά κειμήλια που συνέλεξαν η μεσαιωνική εκκλησία και οι άρχοντες, έχει μελετηθεί λιγότερο από τις άλλες². Η παρουσία της φάσης αυτής στην "πρόιστορία" της συλλεκτικής δραστηριότητας αναγνωρίζεται ομόφωνα από τους ιστορικούς του μουσείου και των συλλογών, δεν έχουν υπάρξει όμως πολλές απόπειρες να εξετασθεί καλύτερα αυτή η συλλεκτική φάση, που ήταν εξαιρετικά μεγάλη διάρκεια και σημασία.

Αυτό το άρθρο θα παρουσιάσει τις συλλεκτικές τάσεις και δραστηριότητες κατά την ύστερη δημοκρατική και την πρώιμη αυτοκρατορική περίοδο στη Ρώμη, και θα εστιάσει την παρουσίασή του αφ' ενός στη φύση αυτής της συλλεκτικής δραστηριότητας και αφ' ετέρου στην επίδρασή της στις αντίστοιχες τάσεις και δραστηριότητες της Αναγέννησης. Πρώτα όμως ως επιχειρήσουμε να ορίσουμε τη "συλλογή".

Η έννοια της "συλλογής"

Η "συλλογή" μπορεί, σε γενικές γραμμές, να οριστεί³ ως ένα σύνολο αντικειμένων που έχουν συγκεντρωθεί ηθελημένα από ένα άτομο ή από μια στενά συνδεδεμένη ομάδα ανθρώπων (π.χ. ένα ζευγάρι ή μια οικογένεια) για κάποιο συμβολικό λόγο. Είναι μια συνειδητή ή ασυνείδητη επιλογή, από το σύνολο των αντικείμενων που είναι διαθέσιμα σε μια κοινωνία, αυτών που θα "αντέξουν στο χρόνο" (endurable) (Thompson 1979: 7-8) και θα αποκτήσουν αξία ως πολιτισμική κληρονομιά. Οι λόγοι που κρύβονται πίσω από αυτή την επιλογή συνδέονται άμεσα με τις πνευματικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής, με τον τρόπο που αυτές γίνονται αντιληπτές από το συλλέκτη, αλλά και με την ιδιοσυγκρασία του (Pearce 1992: 66, Cameron 1995: 54). Η συλλεκτική δραστηριότητα αποσκοπεί στο να διαμορφώσει το περιβάλλον του συλλέκτη και τον κόσμο που θα παραδοθεί στις επόμενες γενιές. Η συμβολική λειτουργία της συλλεκτικής δραστηριότητας, η εσωτερική σχέση μεταξύ των συλλεγέντων αντικειμένων και η υποκειμενική αντίληψη του ιδιοκτήτη είναι όλα σημαντικά χαρακτηριστικά της συλλογής. Το ίδιο ισχύει και για το ότι η συλλογή είναι κάτι περισσότερο από το σύνολο των μερών της (Pearce 1992: 50, Eisner 1997).

Τα αντικείμενα των ρωμαϊκών συλλογών

Με αφετηρία τις μαρτυρίες των πηγών⁴, μπορούμε να εντοπίσουμε τα αντικείμενα που οι Ρωμαίοι θεωρούσαν αρκετά σημαντικά ώστε να τα συμπεριλάβουν στις συλλογές τους. Διακρίνουμε δύο κύριες κατηγορίες:

1. Τα έργα τέχνης.

(α) Πίνακες ζωγραφικής: τους εκτιμούσαν ανάλογα με την παλαιότητα τους (Πλίνιος, *Φυσική Ιστορία*, 35,4).
(β) Έργα μικροτεχνίας ή αντικείμενα φτιαγμένα από πολύτιμα υλικά (π.χ. νομίσματα, πολύτιμοι λίθοι, έργα αργυροχόας και μεταλλοτεχνίας, έπιπλα από πολύτιμο ξύλο, μαργαριτάρια κ.ά.). Αυτά εκτιμούνταν ανάλογα με την αξία και την παλαιότητα τους καθώς και τη "γενεαλογία" τους, ή επίωνμης δηλαδή ιστορικές συσχετίσεις τους (Μαρτιάλης, *Επιγράμματα*, 8,6).

(γ) Αγαθάνα διαφόρων τύπων, που επιλέγονταν με βάση τους, την παλαιότητα τους, τη "γενεαλογία" τους, την οικονομική τους αξία, την τεχνική κατασκευής τους και την απόδοσή τους σε κάποιον διάσημο καλλιτέχνη (Πλίνιος, *Φυσική Ιστορία*, 33-37)⁵.

Σ' αυτήν την κατηγορία εντάσσονται επίσης:

(δ) Αντικείμενα τα οποία δημιουργούνται ειδικά για να συμπεριληφθούν σε συλλογές. Εδώ ανήκουν τα αντίγραφα έργων τέχνης, σε φυσικό μέγεθος ή, το συνθετότερο, σε μικρογραφία (Vermeule 1967, 1968, 1977).

2. "Αξιοπερίεργα" ή "αξιοθαύμαστα" αντικείμενα. Το περιεχόμενο αυτής της κατηγορίας ήταν πολύ ευρύ, κατά τους Ρωμαίους. Συμπεριλαμβάναν αντικείμενα από το φυσικό κόσμο, αλλά και αντικείμενα κατασκευασμένα από τον άνθρωπο, που λειτουργούσαν ως αποδεικτικά της ικανότητας και επιδεξιότητάς του (Πλίνιος, *Φυσική Ιστορία*, 8,37, 36, 196). Εδώ μπορούν ακόμη να προστεθούν λείψανα ή αντικείμενα που σχετίζονται (υποθετικά τουλάχιστον) με κάποιο θεό ή ήρωα, ή με κάποιο σπουδαίο γεγονός του μυθικού ή μακρινού ιστορικού παρελθόντος. Ο Παυσανίας, για παράδειγμα, αναφέρει την πέτρα που καταβρόχθισε ο Κρόνος αντί του Δία, την ελιά που η θεά Αθηνά προσέφερε στην πόλη της Αθήνας, τους χαλιόδοντες του Καλυδώνιου κάμπου. Οι Έλληνες ενδιαφέρονταν ήδη γι' αυτά τα αντικείμενα και τα φύλασσαν στους ναούς τους. Η διαφορά είναι ότι, κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, τα αντικείμενα αυτά δεν είναι πλέον απλώς ιερά ή αναμνηστικά του μυθικού παρελθόντος. Έχουν μετατρέψει σε "αξιοπερίεργα", που αφερώνονται στους Ρωμαίους θεούς ή συλλέγονται λόγω ακριβώς αυτής της ιδιότητάς τους. Εκτιμούνται όχι μόνο για τη σχέση τους με αυτό το παρελθόν, αλλά και διότι θεωρούνται φορείς της ομορφιάς και της δύναμης της φύσης, και αντανακλάσεις σοφίας και γνώσης. Παράλληλα ανήκουν και σε μια προσπάθεια να αφομοιωθεί η ιστορία των Ελλήνων μέσω της αφομοίωσης των υλικών καταλοίπων του παρελθόντος τους. Αυτές οι δύο ιδέες συνυπάρχουν και αποτελούν τις νέες αξίες που αποδόθηκαν στα αντικείμενα.

Η ελληνιστική συλλεκτική παράδοση

Ο Αττάλος Α' Σωτήρ (241-197 π.Χ.) θεωρείται, σύμφωνα με τις πηγές, ο πρώτος συλλέκτης (Hansen 1971). Επεδίωξε να πλουτίσει την πρωτεύουσά του Πέργαμο με αριστουργήματα της ελληνικής τέχνης και σημαντικά σύγχρονα έργα, που δημιουργήθηκαν με την υποστήριξη του. Παρόμοιες προσπάθειες μαρτυρούνται και για την υπόλοιπη δυναστεία των Ατταλιδών (τον Ευμένειο Β', 197-157 π.Χ., τον Αττάλο Β', 159-138 π.Χ.), αλλά και για λιγότερο σημαντικούς ηγέτες της Ελληνιστικής εποχής, όπως ο Άρατος της Σικυονίας (Alsop 1982, Howard 1986).

Οι βασιλείς της ελληνιστικής περιόδου δημιούργησαν τις συλλογές τους για μια σειρά λόγων. Κυρίως για τη θάυμαζαν την ανατολική πολυτέλεια, αλλά και γιατί επιθυμούσαν να δημιουργήσουν στενό δεσμό με το ελληνικό παρελθόν και να αποδείξουν τη συνέχεια του ελληνικού πολιτισμού στα απομακρυσμένα βασίλεια τους. Καθένας από αυτούς επιθυμούσε να μεταφέρει στην πρωτεύουσά του το ένδοξο παρελθόν της Ελλάδας, να το επανεμφανίσει εκεί και να εξασφαλίσει για τον εαυτό του τον τίτλο του "μοναδικού" διαδόχου του Μ. Αλεξάνδρου. Οι δραστηριότητές τους, συνεπώς, στόχευαν σε ένα "εκπαιδευτικό" και πολιτιστικό αντίκρισμα, ενώ ήταν πολιτικές δηλώσεις και μνήμερα προσωπικής πολιτικής φιλοδοξίας.

Αυτή ήταν σε γενικές γραμμές η παράδοση που οι Ρωμαίοι κληρονόμησαν και καλλιέργησαν. Όπως αναφέρει ο Πλούταρχος, πριν από την άλωση των Συρακουσών (212 π.Χ.), "οι Ρωμαίοι γνώριζαν μόνο τον πόλεμο και τη γεωργία, και ήταν ασυνήθιστοι στην πολυτέλεια και την εύκολη ζωή" (Μάρκελος, 21). Από τη στιγμή που η συλλογή ελληνικών αριστουργημάτων έγινε αστική επαγγελματική, με την κατάκτηση των ελληνικών πόλεων, οι Ρωμαίοι οδηγήθηκαν στην ανάγκη διασαφήνισης της σχέσης τους με τον ελληνικό πολιτισμό. Στο πλαίσιο αυτό αφιερώσαν μεγάλο μέρος της ενέργειάς τους στο να τον αξιολογήσουν, να τον απορρίψουν, να προσπαθούν να τον βρουν τον κατάλληλο ρόλο, και τελικά να τον χρησιμοποιούν για τους δικούς τους λόγους. Με αυτόν τον τρόπο πρωτοεμφανίζεται η έννοια της κλασικής παράδοσης⁶.

Ρωμαϊκές συλλογές και συλλέκτες

Οι ρωμαϊκές ιδιωτικές συλλογές, από τη στιγμή που η ενασχόληση με τις τέχνες και τα γράμματα θεωρήθηκε βασικό χαρακτηριστικό του μορφωμένου ανθρώπου, συνέχισαν και ανέπτυξαν την παράδοση των βασιλέων-συλλεκτών έργων τέχνης της ελληνιστικής εποχής. Η αφετηρία της δημιουργίας ιδιωτικών συλλογών στη Ρώμη θεωρείται ότι συμπίπτει με την κατάκτηση της Κορίνθου από τον Μόμοιο, το 146 π.Χ. Οι αλλαγές όμως στην καλλιέργεια και στην εκπαίδευση, μέσω των οποίων η ελληνική τέχνη έπαψε ν' αντιμετωπίζεται στη Ρώμη ως εξωτική λεία, και άρχισε να εκτιμάται ως πολιτισμικό κεφάλαιο, πραγματοποιούνται καθ' όλη τη διάρκεια της κατάκτησης των ελληνιστικών πόλεων⁷. Η συνεχής επαφή, πολιτισμική και διπλωματική, ανάμεσα στη Ρώμη και την Ανατολή είχε γνωρίσει τον ελληνικό τρόπο ζωής στους Ρωμαίους. Φιλόσοφοι, Έλληνες και ελληνισμαθείς ρήτορες και γραμματικοί βρίσκονταν σε διάφορα σημεία της αυτοκρατορίας και αναλάμβαναν την εκπαίδευση των νεαρών Ρωμαίων ευγενών.

Η ελληνική παιδεία, βασικό χαρακτηριστικό της οποίας ήταν η γνώση και η εκτίμηση της τέχνης, μαζί με τις αισθητικές θεωρίες που αποτελούσαν τμήμα της ελληνικής φιλοσοφίας, επηρέασαν βαθιά τους Ρωμαίους. Αξίζει να αναφερθεί η αισθητική θεωρία που είναι γνωστή ως "φαντασία" και η οποία αναπτύχθηκε κατά την περίοδο του 2ου και του 1ου αι. π.Χ. (Watson, 1988). Με χαρακτηριστικό το σεβασμό, ίσως και τη νοσταλγία, για τον πολιτισμό της Ελλάδας του 5ου αι. π.Χ., αποτέλεσε το υπέρβαρο του κλασικισμού που κυριάρχησε κατά την ύστερη ελληνιστική περίοδο και τους ρωμαϊκούς χρόνους. Η επικούρευση φιλοσοφία επηρέασε επίσης τους Ρωμαίους. Οι αρχές της για την πολιτιστική εκπαίδευση (Frischer, 1982) έγιναν μέρος της παιδείας των ευγενών, κι έτσι άρχισε να αναπτύσσεται ένα προσωπικό ενδιαφέρον για τον ελληνικό πολιτισμό. Η οικονομική άνεση και η παιδεία της ανώτερης τάξης των Ρωμαίων βρήκε έκφραση στη συλλογή και στο ενδιαφέρον για τις τέχνες.

Οι μεγάλες ιδιωτικές συλλογές της εποχής προφανώς δεν μπορούσαν να καλυφθούν από το περιορισμένο απόθεμα ελληνικών αριστουργημάτων που ήταν τότε διαθέσιμο. Στράφηκαν, λοιπόν, σε έργα σύγχρονων καλλιτεχνών, ελληνικής καταγωγής, στον οποίων τις καλλιτεχνικές δυνατότητες αναγνώριζαν, κάτι από την ποιότητα της κλασικής ελληνικής τέχνης. Το καλλιτεχνικό γούστο και η ανάπτυξη της τέχνης στη Ρώμη δεν υπαγορεύονταν από τους καλλιτέχνες. Πρωταρχικό ρόλο έπαιζε ο μαίκινος, είτε αυτός ήταν ιδιώτης είτε αξιωματικός της πολιτείας. Καλλιτεχνικοί σύμβουλοι, ελληνικής συνήθως καταγωγής, συνέβαλαν ουσιαστικά στην ανάπτυξη και τη δημιουργία των ρωμαϊκών προτύπων. Για τους λόγους αυτούς, ως την ύστερη τουλάχιστον αυτοκρατορία, η ελληνική παράδοση κυριαρχούσε, όχι απλώς επειδή οι καλλιτέχνες ήταν Έλληνες, αλλά κυρίως διότι η ελληνική κλασική τέχνη ήταν η αποδεκτή βάση για το Ρωμαίο μαίκινο.

Επιπλέον, ο σημαντικός ρόλος των αντιγράφων αγαλμάτων στη δημιουργία ιδιωτικών συλλογών βοήθη να προσεγγίσουμε τους λόγους που κρύβονται πίσω από τη συλλεκτική δραστηριότητα. Παρότι οι Ρωμαίοι επέλεγαν έργα όλων των εποχών της ελληνικής τέχνης, εν τούτοις περιορίζαν τις επιλογές τους σε ένα μικρό αριθμό τύπων (Bartman, 1994). Αυτή η επανάληψη αποσκοπούσε στην πρόκληση θετικού συναισθήματος για το πνευματικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο του συλλέκτη, μια και το αντίγραφο ενός οικείου τύπου εξασφάλιζε στον ιδιοκτήτη την κοινωνική αποδοχή και του προσέφερε ένα αίσθημα πολιτιστικής ένταξης, του *romanitas*. Ήταν αποδείξει της καλλιέργειάς του, της γνώσης του και της οικονομικής του επιφάνειας.

Η στάση αυτή απέναντι στην ελληνική τέχνη και τον ελληνικό πολιτισμό ήταν η κυρίαρχη με όλη τη μοναδική στη ρωμαϊκή κοινωνία. Ο Pollitt (1978: 158) την αποκαλεί "στάση των διανοουμένων" (*connoisseurs*), και την αποδίδει στην απόλυτη παραδοχή των ελληνικών τρόπων και επιλογών από τη ρωμαϊκή αριστοκρατία, καθώς και στο έντονο ενδιαφέρον της για τη δημιουργία ιδιωτικών συλλογών. Ονομάζει την τάση που εναντιώνεται σ' αυτήν "Κατώνια", από το όνομα του βασικού εκπροσώπου της, του Κάτωνα του Πρεσβύτερου.

Σύμφωνα με τον Πλίνιο, έναν ακόμη εκπρόσωπο αυτής της δεύτερης τάσης, τα γεινόμενα που συνδέονται με τη ληψία των ελληνικών πόλεων και την εισοχή της ελληνικής τέχνης στη Ρώμη "επιτάχυναν θεματικά την απόκρυψη των θηκών (μαζ) αξιών", μια και δημιουργήσαν ένα κλίμα μέσα στο οποίο "υπήρχε η ελευθερία να απολαμβάνει κανείς τις υπερβολές και η απόλυση αυτών έγινε δυνατή" (Φυσική Ιστορία, 33.150). Ουσιαστικά προτίμων αυτοί την άποψη ήταν εξαιρετικά ενοχλημένοι από την απειρία που οι "φιλέλληνες" έδειχναν για την πρώιμη ρωμαϊκή τέχνη, και συνεπώς για τη ρωμαϊκή παράδοση, καθώς και από το ενδιαφέρον τους για την εκλεπτυσμένη και πολυτελή ζωή. Επιθυμούσαν να αναβιώσουν ό,τι θεωρούσαν αρετή των προγόνων τους, δηλαδή την αυστηρότητα και τη σεμνότητα. Η στάση αυτή προς την ελληνική τέχνη ήταν σαφής: τη θεωρούσαν υπεύθυνη όχι μόνο για την ηθική κατάσταση της ρωμαϊκής κοινωνίας αλλά και για επικίνδυνες πολιτικές συνέπειες. Ο λόγος ήταν ότι φιλόδοξοι ισχυροί άνδρες, όπως ο Λούκιουλος, ο Πομπήιος και ο Κράσος, χρησιμοποιούσαν τις ιδιωτικές τους συλλογές ως αποδείξει-ένδειξη προσωπικής δύναμης και πλούτου, προκειμένου να προσελκύσουν πολλούς οπαδούς και να πάρουν θέση στην πολιτική σκηνή ως ανεξάρτητοι και ισχυρές δυνάμεις. Συνεπώς, οι οπαδοί της "Κατώνιας" αντιλήφθηκαν τη ρωμαϊκή τέχνη κατάλληλη να αποδείξει το σύμβολο του ρωμαϊκού μεγαλίου, της ρωμαϊκής επιβολής στους Έλληνες, επομένως κατάλληλη για δημόσιες συλλογές, θριάμβους και επιδείξεις καρτωμάτων των Ρωμαίων στρατηγών, αλλά όχι για να διαμορφώνει το περιβάλλον της ρωμαϊκής αριστοκρατίας, και συνεπώς όχι το σωστό αντικείμενο για μια ιδιωτική συλλογή.

Όλα τα παραπάνω συνιστούν ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο μπορούμε να διακρίνουμε τρεις τύπους συλλεκτών: τους "παθιασμένους συλλέκτες", τους "διανοούμενους ομνιστές" (και οι δύο προέρχονται από τη φιλελληνική στάση) και τους "εγκυκλοπαιδιστές", που προέρχονται από τη συντηρητική τάση⁹.

Στην πρώτη κατηγορία, των παθιασμένων συλλεκτών, εμπιστούμε αυτοί που φτιάχνουν συλλογές "φρετιχτικές", όπως θα τις χαρακτηζάμε χρησιμοποιώντας σύγχρονο μουσειολογικό όρου⁹. Με άλλα λόγια, σ' αυτή την κατηγορία ανήκουν οι συλλέκτες τέχνης που επιδιώκουν να ορίσουν την προσωπικότητά τους μέσω των συλλογών τους, ενώ διατηρούν μια κτητική τάση προς τα αντικείμενα που τις αποτελούν. Το πάθος τους για τους θησαυρούς τους ήταν τέτοιο, που δεν τους αποχωρίζονταν ούτε στο πεδίο της μάχης, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Πλίνιος για τον ύπατο Γάιο Κέστιο (Φυσική Ιστορία, 34.48). Οι συλλέκτες αυτού του τύπου ενδιαφέρονταν και για την οικονομική αξία των συλλογών τους. Για το λόγο αυτό, προτιμούσαν να αποκτήν αντικείμενα αρχαία, πολύτιμα λίθους, μαργαριτάρια, και γενικώς αντικείμενα με "εγγενή" αξία. Ένας από τους πιο χαρακτηριστικούς συλλέκτες αυτής της κατηγορίας ήταν ο Ουέρρης (Βέρρης), ο Ρωμαίος αξιωματικός που δε δίστασε να απομνημώσει τη Σικελία από όλους τους καλλιτεχνικούς θησαυρούς της, κατά τη διάρκεια της εκεί επιθεσίας. Σε βαθμό που ανάγκασε τους Σικελούς να καταφύγουν στα ρωμαϊκά δικαστήρια και προκάλεσε την μίση των ίδιων των Ρωμαίων συλλεκτών, όπως ο Κικέρων, που ήταν ο δημόσιος κατηγορός του (Κικέρων, *De Verrire Oraciones*).

Οι "διανοούμενοι ομνιστές", από την άλλη πλευρά, είχαν οικοδομήσει ένα διανοητικό σχήμα για να υποστηρίξουν τις επιλογές των αντικειμένων που αποτελούσαν τις συλλογές τους. Τις αντιμετωπίζαν ως έκφραση των: *humanitas* (ανθρωπισμός), *nobilitas* (αριστοκρατική παράδοση), *virtus* (αρετή), *diginitas* (αξιοπρέπεια). Είχαν "κληρονομήσει" από τον ελληνιστικό κόσμο τη διάθεση για την απόλυση της τέχνης, καθώς επίσης και το έντονο ενδιαφέρον για την ελληνική φιλοσοφία, τη ρητορική και τη λογοτεχνία. Με τις συλλογές τους, κυρίως αγάλματα, επιδιώκουν να φέρουν στο μυαλό μια πολλαπλότητα σχέσεων, να επιβάλουν πάνω στη ρωμαϊκή κατοικία ως σύνολο, αλλά και σε μεμονωμένα τμήματά της, μια αύρα που θα απέδιδε το πνεύμα και τις εναντιστάσεις του ιδιοκτήτη και που θα έκανε αυτή τη σφαιρά της ζωής του να χαρακτηρίζεται από το οτιούμ¹⁰, έναν τόπο ελληνικού πολιτισμού (Zanker, 1978). Η επιλογή των αγαλμάτων για τις συλλογές τους, οι οποίες αποτύπωσαν και τη διακόσμηση της κατοικίας τους, βασίζονταν στην έννοια του *decorum* ("πρέπον")¹¹, που έπαιζε βασικό ρόλο στο ρωμαϊκή καλλιτεχνική σκέψη. Αυτή η ιδέα υπαγόρευε την τοποθέτηση εικόνων και αγαλμάτων αθλητών στο Γυμνάσιο και πορτρέτων φιλοσόφων στη Βιβλιοθήκη. Ο Κικέρων υπήρξε χαρακτηριστικός συλλεκτής αυτής της κατηγορίας, όπως αποδεικνύεται κυρίως από την αλληλογραφία του με το φίλο του Αττικό (Κικέρων, *Epistulae*) (Shackleton Bailey 1965, 1978).

Η τρίτη συλλεκτική τάση επηρεάστηκε από δύο κυρίως έννοιες: την έννοια της αυτοκρατορίας και την έννοια του εγκυκλοπαιδισμού¹². Τα σπάνια και "αξιόπρεπτα" αντικείμενα προσελκύουν το ενδιαφέρον αυτών των συλλεκτών. Οι Ρωμαίοι, που είχαν κατακτήσει όλα σχεδόν τον τότε γνωστό κόσμο, προσπαθούσαν να καταλάβουν και να κατακτήσουν το φυσικό κόσμο, την "οόραση" δύναμη της φύσης. Επιδιώκουν να φέρουν στις

Βιβλιογραφία

- Alsop, J. W. (1982), *The Rare Art Traditions: The history of art collecting and its linked phenomena wherever these have appeared*, London: Thames and Hudson.
- André, J.-M. (1966), *L'otium dans la vie morale et intellectuelle romaine*, Paris.
- Aristides, N. (1968), "Calm and Uncollected," in *American Scholar*, 37 (3), 327-336.
- Bartman, E. (1994), "Sculptural collecting and display in the private realm," in Gazda, E. (ed.) (1994), 71-88.
- Baudrillard, J. (1968), *Le système des objets*, Paris: Gallimard.
- Belk, R. W. et al. (1990), "Collecting in a consumer culture," in *Highways and Byways*, Provo, Utah: Association for Consumer Research, 9-65.
- Bounia, A. (1998a), *The nature of collecting in the classical world: collections and collectors, c. 100 BCE - 100 CE*, Αθηνών: Ίδρυμα Δοκαστορική Διατριβή, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, University of Leicester.
- Bounia, A. (1998b), "Appropriating Greece, (re-)inventing romanitas: collectors and collecting in ancient Rome," *Museological Review*, 5, 58-79.
- Cameron, D. F. (1995), "The pilgrim and the shrine, the icon and the oracle: A perspective on museumification for tomorrow," in *Museum Management and Curatorship*, 14 (1), 47-55.
- Carnon-Brookes, P. (1992), "The nature of museum collections," in Thompson, J. M. et al. (eds) (1992), 500f.
- Corie, G. B. (1994), *Latin Literature: A History*, trans. by J. B. Solodow, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Elsner, J. (1997), "Replicating Palestine and reversing the Reformation: pilgrimage and collecting at Bodlio, Monza and Walsingham," in *Journal of the History of Collections* 9 (1), 117-130.
- Frischer, B. (1982), *The Sculpted World: Epicureanism and Philosophical Recruitment in Ancient Greece*, Berkeley: University of California Press.
- Gazda, E. K. (ed.) (1994), *Roman Art in the Private Sphere: New Perspectives on the Architecture and Decor of the Domus, Villa and Insula*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Hansen, E. V. (1971), *The Attalis of*

κατοικίες τους όλα τα "θαυμάσια" που εμφανίζονταν στην αυτοκρατορία, δημιουργώντας έναν "μικρόκοσμο". Αυτή η έννοια θα βρει την ολοκλήρωσή της κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης. Έχοντας απορρίψει τη συλλογή ελληνικών έργων τέχνης, για τους λόγους που έχουμε ήδη εξετάσει, οι "εγκυκλοπαίδειες" συλλέκτες βρέθηκαν να καθιερωθούν ως καλλιεργημένα άτομα χάρη στην ενασχόλησή τους με την "επιστήμη". Η *Φυσική Ιστορία* του Πλίνιου, που έχει γραφεί αυτή την περίοδο, εκφράζει το εγκυκλοπαίδειο πνεύμα που χαρακτηρίζει την τάση εποχής. Με την υποθέτηση της οσίας του ελληνικού πολιτισμού, οι συλλέκτες αυτής της τάσης ήθελαν να διευρύνουν το ρωμαϊκό μεγαλόπνοιο και να ενδυναμώνουν με τη σφαιρική ολόκληρη της αυτοκρατορίας. Οι προσωπικότητες του Αυγούστου¹³ και του Πλίνιου¹⁴ εκφράζουν ικανοποιητικά την τάση αυτή.

Είναι σαφές από τα παραπάνω ότι οι συλλεκτικές τάσεις των Ρωμαίων πρέπει να αντιμετωπισθούν ως μια απόπειρα να σχηματιστεί ο κόσμος των συλλεκτικών και να οριστεί το παρελθόν τους. Αυτό το ενδιαφέρον γίνεται ακόμη σαφέστερο, όταν συλλογιστούμε δύο από τις βασικές πολιτικές που συνήθιζαν να αποδίδουν στα αντικείμενα που συνέλεξαν: την ηλικία του αντικειμένου και τη γενεαλογία του. Οι δύο πρώτες από τις τρεις κατηγορίες των συλλεκτικών σκόπευαν να διατηρήσουν για τον εαυτό τους το ρόλο των διαδόχων της λαμπρής παράδοσης στην οποία τα αντικείμενα ανήκαν, ενώ η τρίτη επέδωκε να αποδείξει ότι είναι κατακτήσει την παράδοση αυτή, και συνεπώς ήταν ανωτέρα της. Ελληνικά έργα τέχνης εκτεθειμένα σε δημόσιους χώρους γίνονταν δεκτά ως έπαθλα και σύμβολα της εξουσίας της αυτοκρατορίας. Στον ιδιωτικό τομέα όμως οι Ρωμαίοι σφείλαν να διατηρήσουν και να βελτιώσουν τις παραδοσιακές αρετές, που τους είχαν κάνει αυτό που ήταν. Αυτή ακριβώς η ενασχόληση με το παρελθόν είναι που γεννά το ενδιαφέρον των Ρωμαίων για την αρχαιότητα.

Όλη η συλλεκτική δραστηριότητα που περιγράφεται παραπάνω υποστηρίζεται από μια ακμάζουσα αγορά τέχνης. Αρρή η Ρώμη εδραίστηκε την τεράστια αυτοκρατορία της, επιπαικτική ανάγκη ήταν να την εμμερίσει και να εξασφαλίσει την αποδοχή των κατακτημένων λαών, πράγμα που δεν μπορούσε να επιτευχθεί με τη συνηθισμένη της λεηλασίας των θησαυρών τους. Παρ' όλα αυτά, ώς το τέλος της δημοκρατικής περιόδου η συλλεκτική δραστηριότητα είχε γίνει κοινωνική αρετή. Συνεπώς, η πρώτη αγορά τέχνης στη Δυτική ιστορία κάνει αναγκαστικά την εμφάνισή της, με όλα τα οικια χαρακτηριστικά, όπως τα γνωρίζουμε σήμερα, παρόντα: παθιασμένοι συλλέκτες, πωλητές, μεσαζόντες, αντιγράμματα, εξαιρετικά υψηλές τιμές... Αποκτούμε μια ρεαλιστική εικόνα της καθημερινότητας ενός μέσου συλλέκτη στα γραμμάτια του Κικέρωνα προς τον Αττικό (Shackleton Bailey 1965, Marvin 1989). Τα *Επιγράμματα* του Μαρτιάλη παρουσιάζουν επίσης μια ζωηρή εικόνα της Saepia Julia, της καλλιτεχνικής αγοράς της Ρώμης, καθώς και συλλεκτικών και μεσολαβητών. Για παράδειγμα έχουμε το πορτρέτο του Χαρίων:

"Έχεις συλλέξει κάθε είδους ασημένιο αντικείμενο, και εσύ μόνο κατέχεις τα αρχαία έργα τέχνης, έργα του Μύρωνα, εσύ μόνο τα έργα των χεριών του Πραξίτηλ και του Σκόπα, εσύ μόνο τα προϊόντα της τέχνης του Μέντορα. Και δεν σου λείπουν τα γνήσια έργα του Γράττιου, ή τα πιάτα που διακοσμήθηκαν με χρυσό από τη Γαλικία, ή ανάγλυφα από αρχαία τραπεζία..." (Μαρτιάλης, *Επιγράμματα*, 4.39.)

Σ' ένα άλλο επίγραμμα έχουμε το πορτρέτο του Έρωτα που "δακρύζει" κάθε φορά που αντικρίζει αντικείμενα τελειότερα από τα συνηθισμένα, και "βγάζει στεναγμούς από τα βήθη της καρδιάς του", διότι ο "δυστυχής άνθρωπος" δεν μπορεί να τα αγοράσει όλα (Μαρτιάλης, *Επιγράμματα*, 10.80).

Η περίοδος που εξετάσαμε συνοψίζει με τον πληρέστερο τρόπο τις έννοιες ολόκληρης της πρώτης ("αρχαϊκής") φάσης της συλλεκτικής δραστηριότητας. Παρόλληλα, κατά την περίοδο αυτή αναπτύσσονται νέες ιδέες και θέματα που θα ισχύσουν και στο μέλλον. Πιο συγκεκριμένα, αυτή είναι η εποχή της μετάβασης από τις συλλογές ως εφεδρεία αμύνης και υπομονής θριβύμης στις συλλογές ως κοινωνικό και πνευματικό φαινόμενο με διαμοιραζόμενο κύρος. Επιπλέον, είναι η περίοδος όπου αποδίδονται νέα χαρακτηριστικά στον υλικό πολιτισμό και εγκαίνιασται πρακτικές, όπως η χορηγία των τεχνών και η αγορά τέχνης, και επισήμως, όπως η ιστορία της τέχνης. Άλλη μια καινοτομία αυτής της περιόδου είναι η δραστηριοποίηση για τη δημιουργία συλλογών: Σύγχρονες προσωπικότητες, όπως ο Κικέρων, ο Ουέρρης (Βέρρη), ο Αύγουστος, για να αναφέρουμε μόνο μερικούς, αναπτύσσουν διαφορικές τάσεις και συμπεριφορές, σύμφωνα με τα προσωπικά, συναισθηματικά και ψυχολογικά κίνητρα αλλά και σύμφωνα με τις κοινωνικές και ιδεολογικές επιταγές της εποχής. Κεντρική θέση κατέχει η επίβληση να "κατασκευασθεί" ένα ένδοξο παρελθόν για τη ρωμαϊκή κοινωνία. Η δυναμική επιρροή της ελληνικής φιλοσοφίας και του ελληνικού πολιτισμού, στο σύνολό του, συνετέλεσε ώστε αυτές να θεωρηθεί, πολλαπλαστών από την πλειοψηφία, ως ο πλέον κατάλληλος για να προσφέρει την κυρίαρχη ιδεολογία στην πράξη να δημιουργηθεί ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Οι δύο αυτοί αιώνες, επομένως, έγιναν η αφετηρία μιας σειράς ιδεών, πρακτικών και θεσμών, που επηρέασαν άμεσα τις συλλεκτικές και καλλιτεχνικές επιλογές της Ευρώπης. Το μοντέλο που προέφεραν αναβίωσε κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης και αποτέλεσε έκτοτε ζωντανή παράδοση για ολόκληρο το δυτικό κόσμο. Δε θα ήταν υπερβολή να ισχυριστούμε ότι η ιστορία της ευρωπαϊκής συλλεκτικής δραστηριότητας και των ευρωπαϊκών μουσείων θα ήταν εντελώς διαφορετική χωρίς τους Ρωμαίους.

Σημειώσεις

1. Η ανάγκη αυτή είχε αναγνωριστεί επανειλημμένα από τη μουσολογική κοινότητα. Βλ. π.χ. Cameron, 1995.
2. Μια προσπάθεια να αντιμετωπιστεί αυτό το κενό στην έρευνα αποτελεί η διδακτορική διατριβή της γράφουσας για τη συλλεκτική δραστηριότητα κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους. Βλ. Bounia 1998a, 1998b, και Pearce and Bounia (υπό εκτύπωση).
3. Πόλλοι οραματί της "ουλόνηξ" έχουν προπορήσει. Βλ., για παράδειγμα, Alsop 1982: 70, Aristides 1988: 33, Bek et al, 1990: 8, Baudrillard 1988: 147-8. Όλα παραμένουν ως αδιευκρίνιστοι.
4. Βλ. Bounia 1998a, και Pearce and Bounia (υπό εκτύπωση).
5. Και για σχολιασμό, βλ. Bartman, 1994.
6. Η κλασική παράδοση μπορεί να οριστεί ως η συνειδητή απορρόφηση των αξιών και των καλλιτεχνικών χαρακτηριστικών που αναπτύχθηκαν από τους Έλληνες. Έχει πολλούς και καλλιτεχνικούς προεκτάσεις που επηρέασαν άμεσα τη ρωμαϊκή κοινωνία, πολιτική και καλλιτεχνική ζωή, και έμμεσα (όπως έληξε) διαμορφώθηκε μέσα από τη ρωμαϊκή επιρροή και εμπλοκή της Ρωμαίας) την Αναγέννηση και τη νεότερη ευρωπαϊκή παράδοση.
7. Για τη λεηλασία έργων τέχνης από τη ελληνική πόλη Βί. Παρ. 1975.
8. Η διακριτή φυσική είναι σχηματική και όχι πλήρης, χρησιμοποιείται όμως ενδεικτικά για να δεικνύει τη μελέτη των συλλεκτικών δραστηριοτήτων της περιόδου.
9. Η S. Pearce (1992) διακρίνει τρεις κατηγορίες συλλογών: τις "αναμνηστικές", τις "φειδωτικές" και τις "ουστησιακές" συλλογές. Για συζήτηση και βιβλιογραφία, βλ. Pearce (1992: 86-89, 78-84, 87).
10. Ότιμ: η έννοια αυτή είχε αρχικά στρατιωτικό περιεχόμενο. Αργότερα, και με ελληνική επιρροή, κατέληξε να σημαίνει τον ελεύθερο χρόνο

Pergamon, Ithaca and London.
 - Howard, S. (1906). "Pergamene art", collecting and its aftermath" in *Akten des XV Internationalen Kongressen fuer Kunstgeschichte*, Wien 1903: 174. Der Zugang zum Kunstwerk: Schatzkammer, Salon, Ausstellung, "Museum", Vienna: H. Bohlau, 25-36.
 - Mango, C. (1963). "Ancient statuary and the Byzantine beholder", *Dumbarton Oaks Papers*, 17, 55-85.
 - Mango, C., Vickers, M., and Francis, E.D., 1992. "The palace of Lausus at Constantinople and its collection of ancient statues", in *Journal of the History of Collections*, 4 (1), 89-96.
 - Marvin, M. (1989). "Copying the Roman sculpture: the replica series", in *Retaining the Original: Multiple Originals, Copies and Reproductions*, Washington DC: National Gallery of Art, 20, 29-45.
 - Page, M. (1975). *Griechische Kunstwerke aus Kriegsbeute und ihre öffentliche Aufstellung in Rom*, Hamburg: privately published.
 - Pearce, S. M. (1992). *Museums, Objects and Collections: A Cultural Study*, Leicester and London: Leicester University Press.
 - Pearce, S. M. (1995). *On Collecting: An Investigation into Collecting in the European Tradition*, London and New York: Routledge.
 - Pearce, S. M., and Bounia A. (eds) (υπό εκτύπωση). *Collector's Voice: Ancient Voices*, London: Ashgate Press.
 - Pausanias, J. J. (1974). *The Ancient View of Greek Art: Criticism, History, and Terminology*, New Haven and London: Yale University Press.
 - Pollitt, J. J. (1978). "The Impact of Greek art on Rome", in *TAPA*, 108, 155-174.
 - Rawson, E. (1985). *Intellectual Life in the Late Roman Republic*, London: Duckworth.
 - Shackleton Bailey, D. R. (ed.) (1965). *Cicero's Letters to Atticus*, vol. 1, Cambridge: Cambridge University Press.
 - Shackleton Bailey, D. R. (ed.) (1978). *Cicero's Letters to his Friends*, Harmondsworth: Penguin.
 - Thompson, M. (1979). *Rubbish Theory: The Creation and Destruction of Value*, Oxford: Oxford University Press.
 - Thompson, J. M. A., et al. (eds) (1980). *Manual of Curatorship*, London: Butterworth and Heinemann.
 - Vermeule, C. (1967). "Greek sculpture and Roman taste", in *Bulletin of the Museum of Fine Arts, Boston*, LXV (342), 175-192.
 - Vermeule, C. (1968). "Graeco-Roman statues: Purpose and setting" (in two parts), in *The Burlington Magazine*, nos. 787-788, vol. CX, October-November, 545-558, 607-613.
 - Vermeule, C. (1977). *Greek Sculpture and Roman Taste: The Purpose and Setting of Graeco-Roman Art in Italy and the Greek Imperial East*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
 - Vickers, M. (1980). "Wandering stones: Venice, Constantinople and Athens", in *Selling, K. L., and Sears, E. (eds), The Verbal and the Visual: Essays in Honour of Antiquaire Sebastien Hechter*, New York, 224-242.
 - Watson, G. (1988). *Phantasia in Classical Thought*, Galway: Galway University Press.
 - Zanker, P. (1978). "Zur Funktion und Bedeutung griechischer Skulptur in des Roemerzeit", *Le Classicaire à Rome aux Iers siècles avant et après J.-C.* *Revue sur l'Antiquité Classique*, 28, Vandoeuvres: Fondation Harlot, 283-314.

που αφιερώνεται σε πνευματικές ενασχολήσεις, βλ. André 1966.

11. Deorum: Πρόκειται για έννοια της ρητικής (Pollitt, 1974). Μπορεί σε γενικές γραμμές να οριστεί ως η καταλληλότητα του στυλ στο χώρο και τη χρήση, ή στην παράδοση (Rawson, 1985: 187). Ο Κικέρων αναπτύσσει την έννοια αυτή στα κείμενά του, για παράδειγμα Orator (xxi.69-xxii.74) και De Officiis (1.93-98). Η έννοια έχει τις ρίζες της στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη και των περιπατητικών φιλοσοφών, που χρησιμοποιούν τη λέξη "πρέπον", ή συχνότερα τη φράση "πρέπον και καλόν".
12. Τεκμήριο αποτελεί η συντομική εγκυκλοπαδικών κειμένων. Για το είδος αυτό βλ. Conte 1994. Για τη σχέση του εγκυκλοπαδικού πνεύματος με τη συλλεκτική δραστηριότητα βλ. αναλυτικά Βουνία 1998α.
13. Ο Αύγουστος, παρ' όψιν επιρροάστηκε από την ελληνική τέχνη και τον ελληνικό πολιτισμό, έπρεπε να αποβαρύνει τη χρήση των συλλογών τέχνης ως διασημιακών μέσων για τους πολιτικούς φιλοδόξους. Ο εβραλλητισμός, που είχε ήδη επηρεάσει τους Ρωμαίους βασιλιά, είναι προφανές στο ενδιαφέρον του Αύγουστου για τις δημοσιεύσεις συλλογής και τη δημόσια χρήση. Ο Αύγουστος όμως, στην ιδιωτική του ζωή, είχε λάβει το μήνυμα του επικολοπατισμού και είχε αναπτύξει ενδιαφέρον για τη φύση και την "επιστήμη" ως πηγή γνώσης. Το ιδανικό του curiosus inane mortalis, που αργότερα αναπτύχθηκε από τους ευγενείς της Αναγέννησης, εκφράστηκε με αυτή την προσωπικότητα. Όλες αυτές οι ιδέες πέρασαν μέσω του Αδριανού και άλλων Ρωμαίων συλλεκτών στους αναγεννησιακούς πρίγκιπες.
14. Για τον Πλίνιο ως συλλέκτη, βλ. Βουνία 1998α.

Collections and collectors in ancient Rome: 1st century BC - 1st century AD.

Dr. Alexandra Bounia

The article aims to throw light on Roman collecting attitudes during the first centuries BC and AD, and thus indicate how the developments during this interesting transitional era have influenced the broad history of European collecting and the shaping of contemporary museums. The acquaintance with the Greek world had a powerful impact on Roman thought and customs. The Romans inherited Greek interest in works of art and the Hellenistic tradition of using them to convey political and social messages. During the period under examination, this tradition was further explored and thus new collecting practices and notions were added to the existing ones. Gradually collecting became a social and intellectual phenomenon of indisputable status. Roman collectors developed an interest in Greek *objets d'art* and luxury goods, as well as natural and artificial curiosities. Within the above framework, three collecting modes have been detected, according to different personal and emotional motives, as well as social, ideological and political demands. Two of them, "passionate collectors" and "intellectual humanists" have been influenced by the "philhellenic" attitude, while the third, the "encyclopaedists" and from the conservative attitude. There is a clear line of development from the sculpture and curiosities collectors of the 1st centuries BC and AD through the rest of the Roman period and onwards, through the 15th and 16th centuries and so, to the whole idea of the value of classical antiquity and contemporary museum collections.

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1829-1909). Ιδεολογικές αφετηρίες - Πρακτικές προσεγγίσεις

Δρ Ανδρομάχη Γκαζή
Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος

Αφορμή για την έρευνα αυτή υπήρξε μία σειρά ερωτημάτων που αφορούν την ιδεολογική προσέγγιση του παρελθόντος στην Ελλάδα, μια χώρα όπου η ιδιαίτερη φύση του παρελθόντος αυτού, δηλαδή η διάρκειά του, η πολιτιστική του ακτινοβολία και η διεθνής του φήμη, του έχουν προσδώσει συμβολική σημασία. Μια ολοκληρωμένη μελέτη αυτού του είδους θα απαιτούσε την εξέταση ποικίλων τομέων όπου εκδηλώνονται οι τρόποι προσέγγισης του αρχαιολογικού παρελθόντος¹. Ιδανικό, ωστόσο, πεδίο για να ανιχνευθεί κανείς την ιδεολογική άποψη μιας κοινωνίας και μιας εποχής για το παρελθόν αποτελούν οι μουσειακές εκθέσεις. Οι λόγοι συνοψίζονται αμέσως παρακάτω. Ως προς τα χρονικά πλαίσια, η μελέτη περιελάβε την περίοδο από το 1829 ως το 1909. Το 1829 ήταν το έτος ίδρυσης του πρώτου αρχαιολογικού μουσείου στη χώρα. Το 1909 επελέγη ως terminus ante quem, επειδή σηματοδοτεί μία μείζονα αλλαγή στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας (κίνημα στο Γουδί), αλλά και μία περίοδο ύφεσης στην ανάπτυξη των μουσείων.

Το άρθρο αυτό βασίζεται στα αποτελέσματα έρευνας που κατατέθηκε ως διδακτορική διατριβή στο Department of Museum Studies του Πανεπιστημίου του Leicester².

Μουσεία, εκθέσεις και δημιουργία μνημάτων

Τα μουσεία δεν είναι ουδέτερο έδαφος, δηλαδή χώρος απαλλαγμένος από πολιτιστικές, κοινωνικές και πολιτικές επιρροές³. Αντιθέτως, εντάσσονται σ' αυτό που ο Αλτουσέρ ονομάζει "εργαλεία κρατικής ιδεολογίας", δηλαδή ιδρύματα (όπως τα σχολεία και τα δίκτυα πληροφοριών και επικοινωνιών) που εκπροσωπούν και προωθούν την κυρίαρχη ιδεολογία⁴. Κατά τον ίδιο τρόπο, οι εκθέσεις δεν είναι "απλές αναπαραστά-